

Sosiaalipedagogisella tutkimusmatkalla – Pohdintoja tutkimuksen tekemisestä ja tehtävistä

Sanna Ryyänen

Johdanto

Tutkimuksella on sosiaalipedagogiikassa kaksoisrooli. Sosiaalipedagogisen työskentelyn peruseriaatteisiin kuuluu sen juurruttaminen toimintaympäristöön: syvälinen suunnittelu, kontekstualisointi ja tietoisuus tavoitteista. Tuo juurruttaminen voi tapahtua vain järjestelmällisen ja ymmärtävän toimintaympäristöön tutustumisen kautta. Kyseessä on yhdessä tapahtuva tiedon muodostamisen prosessi, johon osallistuvat kaikki, joita toiminta koskee. (Graciani 2005, 44; ks. myös Kurki 2006; Freire 1980; Freire & Shor 2008, 18.) Tutkimisen näkökulma on siis sisäänrakennettu sosiaalipedagogiseen toimintaan. Toisenlainen – mutta ei edellisestä irrallinen – sosiaalipedagogiikan ja tutkimisen yhteys toteutuu silloin, kun tehdään sosiaalipedagogiikan teoriaperustasta ammentavaa ja sitä rikastavaa tai sitä analyttisesti tarkastelevaa tutkimusta irrallaan jonkin tietyn kasvatuksellisen projektin tai prosessin suunnittelusta ja kehittämisestä. (Esim. Ryyänen 2009.) Ensimmäistä näkökulmaa voi kutsua sosiaalipedagogiseksi (tutkivaksi) toiminnaksi, jälkimmäistä sosiaalipedagogiseksi tutkimukseksi.

Tämän tekstin lähtökohta on jälkimmäinen tapa lähestyä tutkimuksen ja sosiaalipedagogiikan teemoja. Tarkastelen sosiaalipedagogisesti orientoitunutta tutkimusprosessia ja sen herättämiä pohdintoja oman väitöstutkimukseni (Ryyänen 2011) kautta. Tekstin tavoitteena on nostaa esiin kysymyksiä, jotka liittyvät tutkimuksen tekemisen merkityksiin, tutkijan rooliin sekä tutkimuksen tarkoitukseen ja tehtävään. Pohdintojen tausta on näkemys siitä, että silloin, kun sana poliittinen ymmärretään laajasti – kaikeksi yhteiskunnallisesti sitoutuneeksi toiminnaksi ilman suoraa yhteyttä puoluepolitiikkaan – voidaan sanoa, että kaikki tutkimus on poliittista¹. Jokaisen tutkimusprosessin taustalla on joukko sitä ohjaavia sitoumuksia ja arvoja, ja jokainen valmis tutkimus tekee jotain.

Tekstin kuluessa tarkasteltavat näkökulmat keskittyvät pohdintoihin, joita olen käynyt läpi omassa väitöstutkimuksessani. Teksti siis peilaa yhtä tutkimusprosessia, mutta pyrin tavoittamaan myös jotain yleistä empiirisen tutkimuksen tekemiseen liittyvistä kysymyksistä ja pohdinnoista. Taustoitin pohdintoja lyhyellä katsauksella kriittiseen sosiaalipedagogiseen tutkimukseen ja väitöstutkimukseni metodologisiin ja metodisiin koordinaatteihin.

¹ Ajatuksen taustalla on brasilialaisen kasvatustieteilijän Paulo Freiren näkemys kasvatuksesta. Hän korostaa, että kasvatuksesta ei voi vain sanoa, että sillä on poliittinen puolensa, vaan kasvatusta on itsessään politiikkaa – *educação é política* –, se on aina joko sopeuttavaa tai vapauttavaa, aina jonkun puolella ja jotakin vastaan. Kasvatusta pyrkii aina näkyvästi tai piiloisesti joko inhimillistämään tai epäinhimillistämään ja tukahduttamaan. Jokainen kasvatuksellinen käytäntö sisältää myös tietynlaisen käsityksen ihmisestä ja maailmasta. Niiden perusteella kasvatuksessa otetaan kantaa eri valinnoilla, kuten mitä, miten ja miksi tullaan tietämään. Neutraaliutta tai objektiivisuutta Freire ei näe kasvatuksessa mahdolliseksi. (Esim. Freire 2006, 51–52, 128; 1984, 121; Freire & Shor 2008, 77; ks. myös Hannula 2000; Scocuglia 2006, 66–68; Ryyänen 2011.)

Sosiaalipedagoginen tutkimus: taustoittavia näkökulmatäsmennyksiä

Tein väitöstutkimukseni *Nuoria reunoilla. Sosiaalipedagoginen tutkimus rikollisuuden ja väkivallan keskellä elävien nuorten kasvun tukemisesta brasilialaisissa kansalaisjärjestöissä* (Ryynänen 2011) vuosina 2007–2010 siten, että asuin tuosta ajasta noin puolet Brasiliassa. Tein siellä tutkimuksen kenttätöön ja osan tutkintoon kuuluvista pakollisista opinnoista. Tutkimusta edelsi kaksi yhteensä noin vuoden mittaista vapaaehtoistyöperiodia koillisbrasilialaisessa Salvadorin kaupungissa, *Projeto Axé* -nimisessä kansalaisjärjestössä. Tutkimuksen teemat alkoivat hahmottua noista vapaaehtoistyökokemuksista. Ne muotoutuivat nuorten kanssa käymissäni keskusteluissa ja täsmentyivät kysymykseksi siitä, miten nuoria voidaan tukea kohti täysipainoista elämää ja täysivaltaista kansalaisuutta tilanteessa, jossa ympäristön rikollisuus ja väkivalta muodostavat monimutkaisen vyöhyden.

Väitöstutkimukseni teoreettinen viitekehys on kriittinen sosiaalipedagogiikka, jota lähestyn sosiaalipedagogiikan romaanisen kieli-alueen tradition, ennen kaikkea Paulo Freiren teoriaperinnön, sosiokulttuurisen innostamisen (*animation socioculturelle*) ja *educação popular* -kasvatusperinteen brasilialaisen suuntauksen näkökulmasta. Sáez Carreras (1997) määrittelee kriittistä sosiaalipedagogiikkaa luonnehtiviksi keskeisiksi käsitteiksi dialektisuuden, praksiksen, kontekstualisoinnin ja yhteistoiminnallisuuden. Dialektisuudella hän tarkoittaa tietämisen ja toiminnan tavan kokonaisuutta, joka juurtuu toimintaympäristöön (kontekstualisointi) ja jossa yhdistyy ajattelu ja toiminta, teoria ja käytäntö (praksis). Ajattelu ei siis voi tapahtua ilman toimintaa tai toiminta ilman ajattelua, ja niiden molempien tulee kiinnittyä konkreettiseen ympäristöönsä. Yhteistoiminnallisuus tarkoittaa tässä yhteydessä kasvatuksellisia prosesseja, joissa tehdään ja kasvetaan yhdessä sen sijaan, että kasvatustyötä luonnehtisivat selkeät ja ylhäältäpäin määritellyt kasvattajan ja kasvatettavan roolit. (Mt., 55–57.) Tähän luonnehdintaan tulee lisätä vielä toiminnan tietoinen ja aktiivinen suuntautuminen muutoksen, sosiaalisen transformaation,

tavoitteluun. (Kriittisestä sosiaalipedagogiikasta ks. mt.; Hämäläinen & Kurki 1997, 180–181; Ryyänen 2011, 36–37.)

Tutkimuksen tekemisen näkökulmasta kriittinen orientaatio tarkoittaa tiivistetysti esimerkiksi seuraavia näkökulmia (täsmällisempi kuvaus Ryyänen 2011, 66–70):

- Tutkiminen ymmärretään osaksi laajempaa sosiaalista, taloudellista, poliittista ja kulttuurista todellisuutta. Myös tutkittavia ilmiöitä lähestytään osana konkreettista ympäristöään, sosiaalisen todellisuuden laajaa kokonaisuutta, jonka ymmärtäminen on olennaista tutkittavan ilmiön ymmärtämiseksi.
- Kriittisen tutkimuksen – kuten myös yleisemmin kriittisesti orientoituneen ajattelun ja toiminnan – keskeinen lähtökohta on yhteiskunnan eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden tunnistaminen.
- Kriittinen tutkimus suuntautuu muutokseen, ja ”tutkimustyö sisältää aina arvoihin perustuvan vision paremmasta todellisuudesta” (Hämäläinen & Kurki 1997, 44). Se perustuu ajatukseen siitä, että on olemassa jotain parempaa, jota kohti kulkeemisessa tutkimuksen avulla tuotettava tieto on yksi väline.
- Kriittinen tutkimus on refleksiivisesti itsekriittistä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi huomion kiinnittämistä siihen, että tutkija on aina osa tutkimusta, ei neutraali sivustakatsoja.
- Kriittinen tutkimus rakentuu vuorovaikutuksena ja dialogina teorian, todellisuuden ja sen toimijoiden kanssa. Kurki (1995, 123) kutsuu tätä empiirisen ja teoreettisen tutkimustason dialektiseksi ykseydeksi.

(Esim. Caride Gómez 2004, 60–61; Freire 2005; Hämäläinen & Kurki 1997, 40–48; Kurki 1995; Pérez Serrano 2004, 104–106.)

Empiirisen väitöstutkimukseni metodologiaa kutsun kriittisesti sosiaalipedagogiseksi metodologiseksi orientaatioksi. Sen vaikutteet tulevat kolmelta suunnalta: freireläisestä metodologisesta ajattelusta (ks. esim. Freire 2005), kriittisestä etnografiasta (ks. esim. Thomas 1993) ja refleksiivisestä tutkimuksesta (ks. esim. Moustakas 1990). Määrittelin tutkimuksen metodologiset suuntaviivat toisaalta sosiaalipedagogiikan filosofis-ideologisiin peruseräisiin nojautuen, toisaalta tutkimus-

aiheesta ja tutkimustehtävästä käsin. Etsin myös metodologista ja metodista moniäänisyyttä (ks. Saukko 2003). Tutkimuksen metodologian täsmentämisen tausta oli se, että sosiaalipedagoginen tutkimus on omanlaistaan, vaikka sillä ei ole omaa erityistä metodologiaa ja omia tutkimusmenetelmiä. Tämä erityislaatu liittyy sosiaalipedagogiikan filosofis-ideologiseen perustaan ja siihen juurtuviin näkemyksiin ihmisestä ja tiedosta (ks. esim. Kurki 2006).

Tutkimuksen empiirisuus ja laadullisuus ovat luontevia metodologisia valintoja sosiaalipedagogisessa tutkimuksessa. Empiirinen tutkimus voidaan jo sellaisenaan ymmärtää praksikseksi, teorian ja käytännön vuoropuheluksi. Näkemys tutkimuksen ”praksisuudesta” perustelee siten empiirisen tutkimuksen keskeisen merkityksen ja roolin sosiaalipedagogisen tutkimuksen kentällä. Laadullinen orientatio mahdollistaa puolestaan sosiaalipedagogiikalle luonteenomaisen vuorovaikutuksen ja dialogisuuden. Tutkimus ei ole vain teorioiden pyörittelyä tutkijoiden välillä, vaan sillä on aito yhteys maailmaan, ymmärrys siitä, mitä todellisuudessa tapahtuu tässä ja nyt. Tutkimus rakentaa teoriaa, joka suuntautuu kohti käytäntöä, asettuu vuoropuheluun sen kanssa ja tarjoaa heijastuspinnan, jonka avulla käytäntöä voi reflektoida uusista näkökulmista. (Ryynänen 2011, 70.)

Kartoitin tutkimusprosessin kuluessa osallistavuuden ja tutkimisen yhteistoiminnallisuuden toteutumisen tapoja ja mahdollisuuksia tutkimuksen freireläisten metodologisten vaikutteiden ohjaamana. Väitöstutkimukseni aineistossa haastattelut ovat keskeisessä roolissa, mutta ne ovat kuitenkin vain jäävuoren huippu. Haastattelujen rinnalla ja taustalla on suuri joukko kokemuksia, keskusteluja ja kontakteja. Ne olivat olennainen rakenneosana sekä haastattelujen että oman aihetta koskevan ymmärrykseni muotoutumisessa. Tutkimuksen analyysit ja tulkinnat eivät olleet vain tutkimustekstissä näkyvimmän roolin saaneiden haastattelujen varassa, vaan perustuivat rinnakkaiseen nuorten ja kansalaisjärjestökasvattajien kanssa, keskusteluihin ja yhteisiin pohdintoihin. Tämä toi tutkimukseen sellaisen osallistuvuuden ulottuvuuden, joka ei toteutuisi ”pelkässä” haastattelututkimuksessa, vaikka tutkimus ei asetelmaltaan ollutkaan varsinaisesti yhteistoiminnallinen esimerkiksi toimintatutkimuksen lailla.

Pohdinnat tutkimisen yhteistoiminnallisuudesta korostuivat myös tutkimuksen intensiivisimmän – ja yksinäisimmän – kirjoitusprosessin aikana. Tuolloin mieleeni palasivat usein sosiologian opintojeni loppuvaiheet 1990-luvun lopussa, jolloin tein pro gradu -tutkielmaa yhdessä opiskelukollegani kanssa. Tuon tutkimuksen valinnat ja päätökset, pohdinnat ja analyysit etenivät tavalla, jota kutsun nyt, sosiaalipedagogiikka viitekehyksenä, dialogiseksi. Olen nyt pohtinut paljon sitä, olisiko tutkimuksen yhdessä tekeminen ja sen myötä tutkimusprosessiin tuleva keskusteleavuus ja yhteisöllinen voima käytäntö, jota sosiaalipedagogiikan opinnoissa tulisi erityisesti suosia. Teoreettisessa tutkimuksessa ja puheenvuoroissa vastaavan mahdollisuuden vuoropuhelun prosessiin ja dialogisuuteen tarjoavat keskustelukirjat, joita esimerkiksi Freiren tuotannossa on useita (esim. Freire & Frei Betto 1986; Horton & Freire 1990; Freire & Faundez 2002; Freire & Shor 2008; ks. myös Kurki & Eskola 2004).

Näkymiä tutkimusprosessiin

Roolineuvotteluja

Kun tutustuin sosiaalipedagogiikkaan, se oli minulle todelliselta löydöltä tuntuva vastaus moniin paitsi tieteeseen ja sen yhteiskunnalliseen rooliin myös omaan elämään liittyviin pohdintoihin. Sosiaalipedagogiikkaan syventyminen on muuttanut tapaa katsoa maailmaa ja tapaa olla maailmassa, tapaa toimia, tapaa kohdata, tapaa nähdä oma rooli. Olen ymmärtänyt, mitä tarkoittaa, että sosiaalipedagoginen toimija on samanaikaisesti teoreettisesti refleksiivinen ajattelija ja militantti, yhteiskunnalliseen muutokseen suuntautuva tekijä (esim. Gadotti 1994; Kurki 2006; ks. myös Ryyänen 2011, 85). Tutkimukseni haastateltava puhuu asiasta näin:

”kuten Paulo Freire puhui, todellinen intellektuelli on se, joka ei pelkää istua pöydän ääreen ja tarttua paperiin tai tietokoneeseen ja kirjoittaa mutta joka ei myöskään pelkää liata sandaalejaan periferian mutaisilla teillä” (kansalaisjärjestökasvattajan haastattelu Brasiliassa v. 2008 – Ryyänen 2011, 194).

Edellä sanottu liittyy siihen, että myöskään tutkimusta tehdessäni sosiaalipedagogiikka ei ole ”vain” *tutkimuksen* teoreettinen viitekehys, vaan kokonaisvaltainen ajattelun ja toiminnan kehys – elämisen ja olemisen kehys. Tämä kokonaisvaltainen asennoituminen tarkoitti väitöstutkimuksessani esimerkiksi sitä, että kävin tutkimusprosessin kuluessa itseni kanssa jatkuvaa ”roolineuvottelua” siitä, miten tutkimusprosessiin lähes väistämättä sisältyvä refleksiivinen sisäänpäin kääntyminen ja toiminnallinen maailmalle auki oleminen asettuvat osaksi samaa prosessia. Nämä pohdinnat näkyvät kenttäpäiväkirjoisani myös ajoittaisina turhautumisen purskahduksina:

”välillä on vaikeaa venyä kärsivälliseksi loputtoman viilaamisen ja säätämisen edessä, kun sisältö huutaa tärkeyttään.” (kenttäpäiväkirjamerkintä 31.3.2008, Salvador).

Rajankäynti teoreettisen paneutumisen ja käytäntöön suuntautumisen välillä korostui erityisesti silloin, kun olin Brasiliassa. Seurasin Salvadorissa varsin läheltä niitä haasteita, joita tutkimuksessani käsittelem: äärimmäistä köyhyyttä, eriarvoisuutta, syrjintää, kaupungin eriytymistä erilaisiin todellisuuksiin, rikollisuutta, väkivaltaa. Vapaaehtoistyö oli tuntunut tuossa ympäristössä perustellulta ja ”oikealta” ratkaisulta – oli tuntunut siltä, että teen ainakin jotain. Paluu noiden teemojen pariin tutkijan ominaisuudessa oli minulle huomattavasti haastavampi asema.

”Suhteessa kaikkiin päässä pyöriviin kysymyksiin oma opiskelu tuntuu vain puuhastelulta. En voi olla miettimättä voisinko käyttää aikani jotenkin paremmin, hyödyllisemmin.” (kenttäpäiväkirjamerkintä 7.2.2009, Salvador).

Tähän liittyivät myös pohdinnat kontrastista, joka muodostui tutkimuksen intensiivisen kirjoitusperiodin yksinpuurtamisen ja sosiaalipedagogiikan yhdessä toimimiseen ja yhteisöllisyyteen liittyvien korostusten välillä. Ajoittain tuntui siltä, että omat ratkaisuni olivat ajaneet minut tilanteeseen, jossa kirjoitin yhtä ja toimin itse ihan toisin.

Edellä kuvattujen pohdintojen vasta-argumenttina oli tietoisuus siitä, että sosiaalipedagogiikassa ei ole kyse valinnasta teoreettisen tai käytännöllisen orientaation välillä, vaan kyse on niiden välisestä liikkeestä ja vuoropuhelusta, jo aiemmin mainitusta praksiksesta.

Tutkimusprosessin kuluessa läpikäymäni pohdinnat tuovat kuitenkin myös yhden näkökulman siihen, miksi kriittinen ja osallistava toimintatutkimus – johon en väitöstutkimuksessani siis päätynyt – on freirelaisen tutkimusorientaation ja laajemmin kriittisen sosiaalipedagogisen tutkimuksen luonteva metodologinen polku (esim. Freire 2005; Hämäläinen & Kurki 1997, 44; ks. myös Kuula 1999, 61–67; Tuomi & Sarajärvi 2009). Kriittisessä orientaatioissa ja sen myötä tutkijan jäsenyyksissä ja maailman hahmottamisen tavoissa keskeiset aktiivisen toiminnan ja muutoksen näkökulmat sisältyvät osallistuvassa ja osallistavassa toimintatutkimuksessa konkreettisesti jo itse tutkimusprosessiin. Kriittisesti suuntautunut toimintatutkimus on konkreettinen mahdollisuus tehdä todeksi kriittisen teorian pyrkimyksiä (Kuula 1999, 64).

Tutkimusprosessin ”roolineuvottelut” liittyivät myös pohdintoihin siitä, kuka minä olin, kun tein tutkimusta suomalaisena Brasiliassa. Työstin jo tutuiksi muodostuneita teemoja tutkimukseksi, syvensin vapaaehtoistyökokemusten herättämiä pohdintoja systemaattisesti ja analyttisesti, palasin tuttujen ihmisten pariin tutkijan ominaisuudessa. Tein tutkimusta kuitenkin ympäristössä, joka on minulle paitsi tuttu myös vieras, ja kielellä, joka ei ole äidinkieleni. Tutkimuksen asetelmassa oli siis läsnä samanaikaisesti tuttuus ja vieraus, sisä- ja ulkopuolisuus. Käytin tutkimusprosessin kuluessa näiden pohdintojen tukena tutkijuuden ja toimijuuden käsitteitä. Tutkijuus suuntaa huomion tutkijan taustaan ja sen merkityksiin tutkimusprosessin kuluessa. Toimijuus viittaa puolestaan tutkijan ulkoisen määrittymisen analysointiin, esimerkiksi tutkijan paikkaan tutkittavassa ympäristössä. (Ks. esim. Sassi 2000.)

Toimijuuttani määritti Salvadorin kaupungissa esimerkiksi se, että minut tunnustetaan ulkonäköni perusteella pohjoiseurooppalaiseksi ympäristössä, jossa yli 80 prosenttia väestöstä on afrobrasilialaisia ja jossa etninen tausta ja ihonväri kantavat mukanaan vahvoja määrittelyjä. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että minut tulkitaan yleisesti hyväosaiseksi, usein suorastaan rikkaaksi. Sillä on merkitystä kaupungissa, jossa tulonjako on äärimmäisen epätasaista ja köyhyys suurta. Kohtaan Salvadorissa ollessani säännöllisesti ti-

lanteita, joissa minulta pyydetään rahaa tai muuta materiaalista apua. Myös muutamassa niistä kansalaisjärjestöistä, joissa tein haastatteluja tai kävin muita tutkimukseen liittyviä keskusteluja, päädyttiin haastattelujen päätteeksi keskusteluihin, joissa minulta kysyttiin suoraan mahdollisuksistani rakentaa kontakteja ja vaikuttaa ulkomaisen rahoituksen järjestymiseen järjestölle.

Omaan tutkijuuteeni liittyvissä pohdinnoissa keskeistä oli sen reflektointi, että suhteeni tutkimuksen aiheeseen oli muodostunut vapaaehtoistyökokemusten välittämänä. Noiden kokemusten myötä vahvistunut sitoutuminen oikeudenmukaisuuden, solidaarisuuden ja tasa-arvon periaatteisiin vaikutti siihen, miten lähestyin tutkimuksen aihetta ja miten tulkitsin sitä. Se, että näin vapaaehtoistyön ja tutkimusprosessin aikana ihmisten eriarvoisuutta ja monitasoista epäoikeudenmukaisuutta läheltä, merkitsi syvän surun ja pippurisen kiukun hetkiä. Kun työskentelin Brasiliassa, olin niiden nuorten puolella, joiden parissa tein työtä: kun olin kuullut (liian) monta kertomusta periferian nuoria silmittömästi pahoinpitelevistä ja tappavista poliiseista, myös minä opin kavahtamaan Salvadorin poliiseja, kun olin nähnyt (liian) monta kertaa kuinka köyhyys on rahalle näkymätöntä, myös minä opin suhtautumaan Brasilian rikkaaseen eliittiin varauksellisesti (päiväkirjamerkinnot 2004–2008).

Intohimoa ja analyyttistä etääntymistä

Tutkijarooli sai minut refleктоimaan uudella tavalla sitä, miten suhtauduin ja suuntauduin tutkimuksen teemoihin. Minusta ei kuitenkaan yhtäkkiä tullut neutraali tarkkailija suhteessa tutkimuksen kuvaamaan toimintaympäristöön – enkä sellaiseksi edes halunnut. Pidin vahvuutena sitä intohimoa, jota tunsin tutkimusaihetta kohtaan. Opettelin kuitenkin tunnistamaan ja tiedostamaan sen, millä eri tavoin tuo intohimo oli läsnä ja saattoi vaikuttaa tutkimukseen ja aineiston analyysiin. (Esim. Thomas 1993; ks. myös Ryyänen 2011, 85.) Siinä apunani olivat refleksiivisen tutkimuksen, erityisesti autoetnografian ja heuristisen tutkimuksen näkökulmat.

Autoetnografia ja heuristinen tutkimus ovat dialogia itsen kanssa (*self-dialogue*): tutkijan omien kokemusten ja subjektiivisen maa-

ilman, intuition ja hiljaisen tiedon nostamista osaksi tutkimusta. Ne ovat lähestymistapoja, jotka ottavat huomioon sen, että tutkijaksi kasvaminen on jatkuva prosessi, joka tapahtuu yhdessä tutkimisen ja tutkimuksen kanssa. Ne tuovat tutkimukseen itserefleksiivisen (*self-reflexive*) ulottuvuuden. Tutkija kehittää itsetuntemustaan omaa elämää tavalla tai toisella koskettavaan tutkimusaiheeseen liittyen. Näin hän pyrkii saavuttamaan laajemman ymmärryksen aiheesta. Thomas (1993) kutsuu tätä itsen refleksiiviseksi löytämiseksi. Se on freireläisen orientaation, samoin kuin kriittisen (etnografisen) tutkimuksen, perusasioita.

Alsop (2005) vertaa autoetnografiaa terapiaprosessiin, jonka tuleva psykoanalytikko käy itse läpi terapeutiksi tullakseen. Hänen täytyy tuntea oma toimintansa, käydä läpi oman ajattelunsa sokkelot ennen kuin hän voi tehdä työtään. Autoetnografisen sisäänpäin kääntymisen lähtökohta on se, että tutkija kykenee näkemään tutkimansa ”vieraan” tarkemmin ja syvemmin, kun rinnalla kulkee syvälinen analyysi siitä, kuka hän itse on ja mitä tutkimusaiheeseen liittyvää hän on käynyt läpi. (Mt., 411.)

Autoetnografian lailla heuristisen tutkimuksen lähtökohta on kehittää tutkimusaiheeseen liittyvää itsetuntemusta laajemman ymmärryksen saavuttamiseksi. Omat kokemukset ja subjektiivinen maailma nostetaan tutkimuksen kohteeksi ja sitä kautta etsitään syvempää sisäistä tietoisuutta. Kyseessä on tutkijan sisäinen etsintäprosessi, jonka kautta sekä tietämys tutkimusaiheesta että tutkijan itsetuntemus laajenevat. Tutkija ”sulautuu” tutkimusaiheeseen arkisten havaintojen ja keskustelujen kautta, ns. hiljaisen tiedon, intuitiivisuuden ja introspektiivisyyden tukemana. (Moustakas 1990, 9–34; ks. myös Kurki 1995; Sassi 2000.)

Suhde tutkimuksen aiheeseen siis muuttuu – ja sen pitääkin muuttua – tutkimusprosessin kuluessa. Moustakas (1990, 27–32) puhuu tutkimisesta joukkona eri vaiheita, jotka toteutuvat intohimoisen heittäytymisen ja analyttisen etäännyttämisen aaltoina. Ne sopivat kuvaamaan myös tämän tutkimuksen etenemistä. Vapaaehtoistyöperiodit Brasiliassa vuosien 2004 ja 2006 välisenä aikana ja osin myös kenttätyökuukaudet olivat ”uppoutumista” (*immersion*) tutkimusaiheeseen.

Minussa ei ollut erikseen tutkijaa, vaan elin ja hengitin tutkimuksen aihepiiriä, olin moniulotteisesti utelias (Moustakas 1990, 28). Tätä kuvaa toteamus päiväkirjassa:

”tämä on oikeastaan aika hauska tapa suhtautua maailmaan ja elämään – jokainen pala informaatiota on tärkeää” (kenttäpäiväkirjamerkintä 16.1.2008, Salvador).

Heittäytyminen oli kuitenkin vasta ensimmäinen askel. Sitä seurasi toisentyyppisen syventymisen prosessi, jota Moustakasin (1990, 27–32) käyttämät termit kuvaavat: haudonta (*incubation*), valaistuminen (*illumination*), selitys (*explication*) ja luova synteesi (*creative synthesis*).

Tutkimuksen tekemisen ”teknisen” puolen näkökulmasta läpikäymäni analyttisen etäännyttämisen prosessi oli oikeansuuntainen ja toivottava, samoin sosiaalipedagogisen ajattelun ja toiminnan edellyttämän refleksiivisyyden suhteen. Itse kuitenkin ajoittain myös kaipaan sitä idealistista, jopa naivia poleemisuutta, jota minussa vielä joitakin vuosia sitten oli suhteessa tutkimuksen aihepiiriin. Minusta on tullut tutkimuksen teemojen suhteen tietoisempi, analyttisempi ja kyseenalaistavampi, ja samalla ripaus alun intohimoista taistelijaa on kadonnut tai ainakin muuttanut muotoaan. Asian voi muotoilla siten, että tutkimuksen tekemisen väistämättä vaatima analyttisyys ja kurinalaisuus ovat myös vieneet minulta jotain sen lisäksi, mitä ne ovat mahdollistaneet.

Analyttinen etäännyttäminen ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että tunteet olisivat kadonneet tutkimusprosessista. Tutkimus rakentui paitsi analyttisen ja refleksiivisen työskentelyn myös erilaisten tapahtumien, kokemusten ja tunteiden – ilojen ja surujen – kokonaisuudeksi. Olen kuvannut tutkimuksen tekemisen prosessia esimerkiksi sukeltamisen, uppoutumisen ja heittäytymisen käsitteillä. Elin tutkimusta, en vain tehnyt sitä.

Päiväkirjan kirjoittamisella oli erityisesti vapaaehtoistyötä tehdessäni, mutta myös kenttätöiden aikana, merkittävä ja jopa terapeutin rooli, se tarjosi ”refleksiivisen tilan” (*reflexive space* – Garman 1998, 131) käsitellä tapahtumia ja kokemuksia, mahdollisuuden tuottaa refleksiivistä etäisyyttä (ks. Sassi 2000). Ilman sitä minulle olisi varmasti ollut paljon vaikeampaa kohdata syvän eriarvoisuuden ja

äärimmäisten ongelmien värittävä toimintaympäristö ensimmäistä kertaa niin läheltä. Päiväkirjat ovat näkymä tutkimusaiheeseen mutta samalla myös minuun itseeni ja siihen kasvuprosessiin, jonka olen käynyt läpi monella tavalla merkitykselliseksi muodostuneen elämänvaiheen ansiosta. Tutkimuksessa hyödynsin niitä taustamateriaalina: ne toivat syvyyttä oman tutkijaposition ymmärtämiseen, tutkimuksen teemojen lähestymistapojen määrittämiseen ja analyysin tekemiseen.

Edellä kuvatut pohdinnat ovat kriittisesti orientoituneen tutkimuksen tekemiseen väistämättä kuuluvaa refleksiivisyyttä, mutta ne myös tukevat oman tutkijuuden muodostumista laaja-alaisemmin. Kurki (1995) arvioi heuristisen, itsen kanssa käytävään dialogiin pohjautuvan tutkimusorientaation erityisen tarpeelliseksi siksi, että tutkimus on tietynlaista kutsumustyötä. Meillä jokaisella on oma persoonallinen tapamme olla tutkija, ja sen toteutumiseksi tulee olla välineitä, jotka auttavat vähittäisessä kulkemisessa kohti näkemystä siitä, mitä kullekin ominainen persoonallinen tutkijuus on. Kurki (1995, 130) toteaa, että tutkija tarvitsee tietoa tutkimuskohteen lisäksi itsestään,

”jotta rohkaistuisi työssään kasvamaan pelkästä ulkoajohtuvuudesta vastuulliseen itseajohtuvuuteen, passiivisesta aktiivisuuteen ja jäykästä metodikeskeisyydestä intuitiiviseen ja esteettiseen, kurinalaiseen näkemyksellisyyteen.”

Tutkimuksella on tehtävä

Kriittinen sosiaalipedagoginen tutkimus suuntautuu muutokseen, kriittisen sosiaalipedagogisen toiminnan lailla. Tämä oli koko tutkimusprosessin ajan itseäni motivoinut tekijä ja sosiaalipedagogiikan viitekehyksessä myös tietynlainen itsestäänselvyys. Sosiaalipedagogista tutkimusta ei tehdä ”vain” akateemiselle yhteisölle, vaan se suuntautuu keskustelemaan käytännön tekemisen kanssa. Löysin väitöstutkimuksessani tämän näkökulman käsitteellistämiseen käsitteen ”katalyyttinen validiteetti” (catalytic validity), jota esimerkiksi Lather (esim. 1986) käyttää (ks, myös Reason & Rowan 1981 ja Brown & Tandom 1978, ref. Lather 1986, 67). Hän ehdottaa käsitettä

sen arvioimiseen, minkälainen kyky ja voima tutkimuksella on saada aikaan liikettä suhteessa todellisuuden rakentumisen syvällisempään ymmärtämiseen ja sen muuttamiseen, transformaatiotyöhön. Sellaisenaan katalyyttinen validiteetti on ja sen tulee olla yksi keskeinen (kriittisen) sosiaalipedagogisen tutkimuksen arvioinnin ulottuvuus.

Katalyyttisen validiteetin käsitteen haaste – kuten muutokseen suuntautumisen onnistumisen arvioinnin haaste ylipäättään – on kuitenkin se, että arviointi on varsin vaikeaa erityisesti silloin, kun ei-toimintatutkimuksellinen tutkimus, siis tutkimus, jossa muutoksen ulottuvuus ei ole ollut sisällä itse tutkimusprosessissa, on vasta toteutettu eikä vielä ”maailmalla”. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että käsite olisi merkitykseltään tyhjä tai tarpeeton tai ettei se soveltuisi esimerkiksi oman väitöstutkimukseni kaltaisen tutkimusasetelman arvioimiseen. Käsite muistuttaa siitä, että tutkijan tehtävä jatkuu tutkimuksen parissa myös sen valmistumisen jälkeen. On olennaista pohtia esimerkiksi sitä, miten tutkimuksen tuloksia viedään aktiivisesti ”kentälle” myös muuten kuin ensisijaisesti akateemiselle yhteisölle suunnattujen kirjallisten tuotosten – esimerkiksi artikkeleiden – muodossa ja miten tutkimuksen mahdollisesti aikaansaamia reaktioita seurataan, dokumentoidaan ja analysoidaan. Näin pohdin asiaa kenttäpäiväkirjassani:

”pitää säilyttää tuntuma siihen miksi tätä teen, pitää muistaa olla auki: lähettää ajatuksia maailmalle, kommentoitaviksi, pohdittaviksi. Eivät ne mitään täällä tietokoneen sisällä tee.” (kenttäpäiväkirjamerkintä 15.7.2009, São Paulo). (Ks. myös julkiseen sosiologiaan liittyvä keskustelu.)

Väitöstutkimukseni osalta tavoittelen katalyyttistä validiteettia esimerkiksi siten, että pyrin aktiivisesti järjestämään mahdollisuuksia tutkimuksesta ja sen tuloksista käytäviin keskusteluihin nuorten parissa toimivissa kansalaisjärjestöissä, niin Suomessa kuin Brasiliassa. Suomenkielisestä väitöskirjastani tulee myös portugalinkielinen versio. Se mahdollistaa esimerkiksi sen, että tutkimuksen osallistujat voivat lukea kirjan ja voimme käydä siihen liittyviä ”palautekeskusteluja”. Tutkimusprosessin kuluessa tämän estivät käytännön seikat, tutkimusraportin kirjoituskieli ja välimatka Suomesta Brasiliaan. Tulevat keskustelut tutkimukseen osallistuneiden kanssa ovat siten keskeinen

osa tutkimuksen elämää ja niitä suhteita, joita sillä on sen kuvaamaan todellisuuteen. Tarkoitukseni on, että keskustelut tuottavat tulokseksi yhden ulokkeen tutkimukselle, esimerkiksi artikkelin, jossa dokumentoin ja pohdin tutkimuksesta Brasiliassa saamaani palautetta ja sen herättämiä ajatuksia.

Lähteet

- Alsop, C. K. 2005.* Home and Away: Self-Reflexive Auto/Ethnography. Teoksessa Roth, W.-M. (ed.) Auto/Biography and Auto/Ethnography. Praxis of Research Method. Rotterdam: Sense Publishers, 403–420.
- Caride Gómez, J. A. 2004 [1997].* Paradigmas teóricos na animação sociocultural. Teoksessa Trilla, J. (Org.) Animação sociocultural. Teorias, programas e âmbitos. Lisboa: Editorial Ariel, 45–63.
- Freire, P. 1980.* Concientização. Teoria e prática da libertação. Uma introdução ao pensamento de Paulo Freire. São Paulo: Cortez & Moraes.
- Freire, P. 1984 [1977].* Cartas à Guiné-Bissau. Registros de uma experiência em processo. São Paulo: Paz e Terra.
- Freire, P. 2005 [1968].* Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Freire, P. 2006 [1976].* Ação cultural para a liberdade e outros escritos. São Paulo: Paz e Terra.
- Freire, P. & Faundez, A. 2002.* Por uma pedagogia da pergunta. São Paulo: Paz e Terra.
- Freire, P. & Frei Betto 1986.* Essa escola chamada vida. Depoimentos ao repórter Ricardo Kotscho. São Paulo: Editora Ática.
- Freire, P. & Shor, I. 2008.* Medo e ousadia. Cotidiano do professor. São Paulo: Editora Paz e Terra.
- Gadotti, M. 1994.* Reading Paulo Freire. His Life and Work. New York: State University of New York Press.
- Garman, N. 1998.* Journey from Exotic Horror to Bitter Wisdom: International Development and Research Efforts in Bosnia and Herzegovina. Teoksessa Shacklock, G. & Smyth, J. (eds.) Being Reflexive in Critical Educational and Social Research. London: Falmer Press, 130–145.
- Graciani, M. S. 2005.* Pedagogia social de rua: análise e sistematização de uma experiência vivida. São Paulo: Cortez.

- Hannula, A. 2000.* Tiedostaminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa. Systemaattinen analyysi Sorrettujen pedagogiikasta. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 167.
- Horton, M. & Freire, P. 1990.* We Make the Road by Walking. Conversations on Education and Social Change. Edited by Bell, B., Gaventa, J. & Peters, J. Philadelphia: Temple University Press.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997.* Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.
- Kurki, L. 1995.* Miten ymmärrän heuristisen tutkimuksen. Teoksessa Nieminen, J. (toim.) Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja kasvatuksen tutkimisen lähtökohdista. Tampere: Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, Julkaisusarja B: No. 13, 119–134.
- Kurki, L. 2006.* Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.
- Kurki, L. & Eskola A. 2004.* Miehestä mittaa. Keskustelukurjeita. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Kuula, A. 1999.* Toimintatutkimus. Kenttätöytä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.
- Lather, P. 1986.* Issues of Validity in Openly Ideological Research: Between a Rock and a Soft Place. *Interchange*, Vol. 17 (4), 63–84.
- Moustakas, C. 1990.* Heuristic Research. Design, Methodology, and Applications. Newbury Park: Sage.
- Pérez Serrano, G. 2004 [1997].* Metodologias de investigação em animação sociocultural. Teoksessa Trilla J. (Org.). Animação sociocultural. Teorias, programas e âmbitos. Lisboa: Editorial Ariel, 101–119.
- Ryynänen, S. 2009.* Pesquisador no campo de Pedagogia Social: reflexões preliminares sobre o processo de pesquisa. *Quaderns d'Animació i Educació Social* <http://quadernsanimacio.net>; n° 10; julio de 2009.
- Ryynänen, S. 2011.* Nuoria reunoilla. Sosiaalipedagoginen tutkimus rikollisuuden ja väkivallan keskellä elävien nuorten kasvun tukemisesta brasilialaisissa kansalaisjärjestöissä. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Sáez Carreras, J. 1997.* La construcción de la pedagogía social: algunas vías de aproximación. Teoksessa Petrus, A. (coord.) Pedagogía social. Barcelona: Editorial Ariel, S.A., 40–66.
- Sassi, S. 2000.* Verkko kansalaisyhteiskunnan käytössä. Tutkimus Internetistä ja uusista politiikan muodoista. Väitöskirja. Saatavilla: <http://www.valt.helsinki.fi/staff/ssassi/index.html>. Luettu 26.8.2008.

Saukko, P. 2003. Doing Research in Cultural Studies. An Introduction to Classical and New Methodological Approaches. London: Sage.

Scocuglia, A. C. 2006. A história das idéias de Paulo Freire e a atual crise de paradigmas. João Pessoa: Editora Universitária.

Thomas, J. 1993. Doing Critical Ethnography. Newbury Park: Sage.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.